

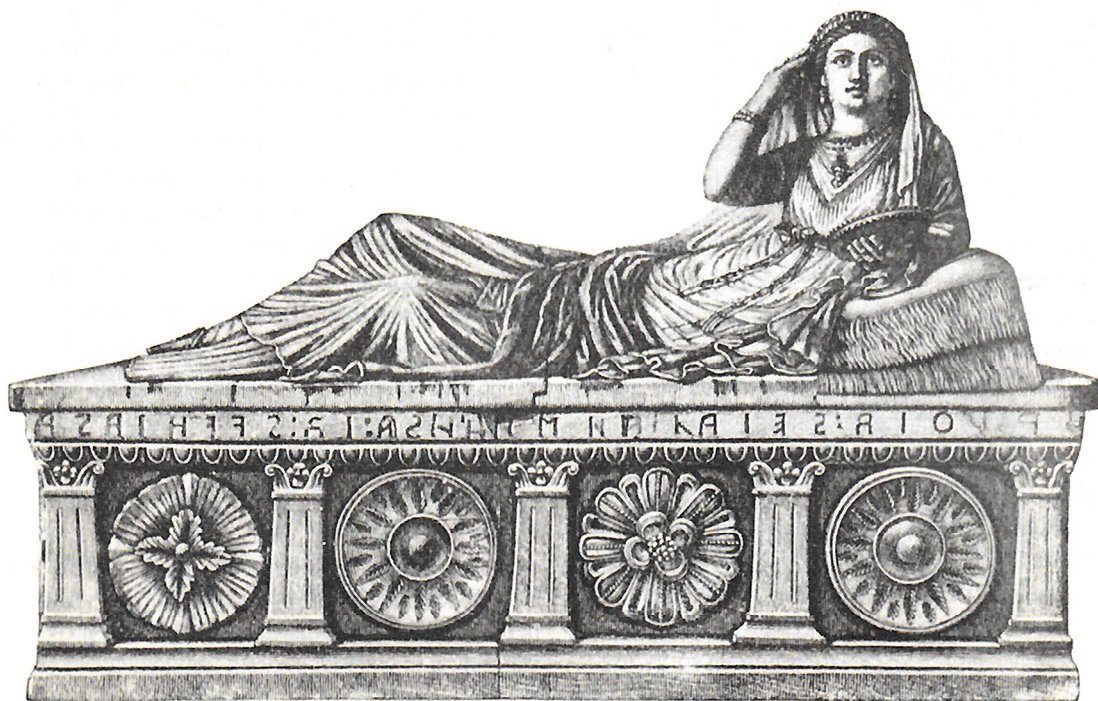
Katja Savolainen

ETRUSKIEN KAUPUNKIARKKITEHTUURIN PITKÄAIKAINEN ELÄMÄ JA KUOLEMA

Pohjois-Italiassa pääasiallisesti Tiber- ja Arnojokien välisellä alueella ennen Rooman keisarikunnan aikaa eläneiden etruskien alkuperää ei tunneta. Todennäköisimmin he tulivat idästä, Vähä-Aasiasta tai Egeanmeren saarilta. Etruskien ja idän varhaisempien kulttuurien asuntorakentamisesta löytyy yhteisiä piirteitä. Toisaalta etruskikulttuuri jatkoi monessa suhteessa suoraan aikaisempaa Pohjois-Italialaista villanova-kulttuuria. On myös esitetty, että etruskit olisivat tulleet Alppien pohjoispuolelta.

Etruskeja pidetään joka tapauksessa Italian ensimmäisenä kulttuurikansana. Aluetta aiemmin hallinneilla barbaarikansoilla oli ollut yhteyksiä myös kreikkalaiseen korkeakulttureihin, mutta vaikutukset olivat jääneet pinnallisiksi. Etruskit puolestaan olivat kansainvälinen kauppakansa joka otti, sovelsi ja siirsi vaikutteita. Esimerkiksi heidän kirjaimistonsa tuotiin Euboian kreikkalaisilta, vaikka kieltä ei ymmärretäkään.

Maisema Etruriassa on muuttunut huomattavasti etruskien ajoista. Kuitenkin heidän muovaamansa maisema on vielä löydettävissä. Etruskien asumukset olivat puu- ja savirakenteisia, joten ne ovat kadonneet. Ainoastaan joitakin temppeleitä ja monumentteja rakennettiin kivistä. Kestäviä materiaaleja, kiveä ja metallia osattiin työstää vaikka asuinrakentaminen oli-

kin kevyttä. Kastelujärjestelmät ja tuffikallioon koverretut jokasään tunnelitieverkostot ovat osoituksena etruskien insinööritaidoista.

Etruskit muuttivat maisemaa aktiivisesti. Monien luonnonvarojen, kuten metallien laajamittainen käyttö vielä nopeutti muutosta. Maanviljely aloitettiin helposti lähestyttäviltä jokien tulvasangoilta. Pian opittiin kuitenkin rakentamaan mittavia kastelujärjestelmiä, esimerkiksi *cuniculuksia*, jotka keräsivät ja kuljettivat vettä tarpeen mukaan. Tuliperäinen kiviaines, tuffi oli helposti työstettävää. Runsas puiden kaataminen aiheutti rinteiden eroosiota ja vesien liettymistä johtaen todennäköisesti malarian ilmestymiseen alueelle. Rantakaupunkien kukoistaessa ennen 200-lukua ekr. Marenman alue ei ole vielä ollut epäterveellinen. Sijajaan kulttuurin rappeutumista epidemia on todennäköisesti jouduttanut sekä merellisen Etrurian, että Po-jokilaakson alueilla. Tarquinian satamakaupungin nimessä Graviscae, on säilynyt viittaus malariaan (*gravis aer* = huono ilma).

Etruskilaistuminen ei tapahtunut yhtäkkiä. Sekä kaupungit että kulttuuri muovautuivat alueellisesti pitkän ajan kuluessa. Kulttuurille on tyypillistä asuinsijojen toistuva hylkääminen ja uudelleen asuttaminen. Tämän on mahdollistanut kreikkalaiseen kaupunkirakentamiseen verrattuna kevyempi asumistyyppi. Sisämaassa oli kuitenkin myös joitakin jatkuvasti asuttuja kaupunkeja. Etruruskien asuinsijat levittäytyivät usein sananmukaisesti vanhemman asutuksen päälle. Kaupungit olivat pinta-alaltaan usein hyvin suuria. Vielä 500–400 -luvulla ekr. esiintyi kaupunkiensisiä laidunmaita. Arviot kaupunkien väkiluvuista liikkuvat muutamasta tuhannesta pariin kymmeneen tuhanteen asukkaaseen. Kyläyhteisöjen muuttuminen kaupungeiksi tapahtui sosiaalisista ja taloudellisista tai poliittisista ja kulttuurin muutoksista johtuen. Kaupunkien syntyä voidaan harvemmin kuvata pelkästään fyysisenä ilmiönä.

Varsinaista kaupunkisuunnittelua ei esiintynyt vielä 600-luvulla ekr. Asuntoarkkitehtuuri oli yksinkertaista, mutta asutuksesta erillään sijaitseville alueille alkoi syntyä monumentaalista arkkitehtuuria, temppeleitä ja palatseja. Muotoutuminen kreikkalaistyyppiseksi *poliksiksi*, kaupunkivaltioiksi tapahtui 500-luvulla ekr. Etruria oli tällöin myös laajimmillaan. Kulttuurin vähittäiseen häviämiseen ajanlaskun alkuun tultaessa vaikuttivat roomalaisten sulauttamispolitiik-

ka ja kansan liiallinen hyvinvointi ympäristöönsä verrattuna. Kansan täydellinen katoaminen tapahtui vasta keisari Augustuksen aikana.

Käsitys etruskien asumistavasta on saatu arkeologisten kaivausten lisäksi tulkitsemalla hautalöytöjä. Selvää tyyppiasumusta ei ole. Perusmuotona pidetään kuitenkin suorakaiteen muotoista yhden huoneen taloa, jossa on kaksilapainen katto. Variaatioita on paljon. On oletettu, että kolmihuoneinen satulakattotalo muodostui myöhemmin päämuodoksi. Tässä nähdään yhteys *kolmicellaiseen* temppeletyyppiin. Sisäänkäyntitiloista on löydetty yhteneväisyyksiä pompeijilaisasutusten kanssa. Temppele- ja asuintalomuotojen katsotaan periytyvän Vähä-Aasiasta tai Syyriasta. Huonetilat ovat voineet toisaalta olla pyöreämuotoisia säteittäiskattoineen.

Huonekaluja käytettiin ajalle tyypilliseen tapaan vähän. Tunnetuimpia näistä ovat niisanottu *corsini-tuoli*, monenlaiset kyntteliköt, kolmijalat, ruukut ja niin edelleen. Värejä ja ornamentteja käytettiin rehevästi. Banditeceian hautausmaalla Cerveterissä on nähtävissä *Tomba dei Rilievi*, reliefien hauta, jossa on kuvattuna kodin esineistöä ainoalaatuisella tavalla.

Tavallisten asumusten rakennusmateriaalit olivat savi ja puu. Käytetty rakenne saattoi olla yksinkertainen vitsa-olkipunosrakenne. Julkisivat olivat sileät ja vaatimattomat.

Yläluokan asunnoissa käytettiin järeämpiä rakenteita, joissa kirvesmiehet pääsivät esittelemään taitojaan. Kattorakennelmia oli monenlaisia, tasakatosta ylösalaisin käännettyyn pyramidiin. Eräs urna 500-luvun alkupuolelta esittää satulakattoista suorakaidepohjaista rakennusta. Kattoparrut päättyvät lappeen alareunalla eläimenpääkoristeisiin. Kurkihirren päällä parrujen päät risteävät. Sekä villanova-aikaisista urnista, että myöhemmin itaalisten temppeleiden kattojäsentelyistä on löydetty samankaltaisia piirteitä. Keski- ja lounais-Euroopassa varustettuja pyramidimaisia kattoja on verrattu roomalaisten atriumiin. Lappeet saattoivat siis viettää aukkoo kohti. Ovi sijaitsi yleensä rakennuksen lyhyessä päädyssä.

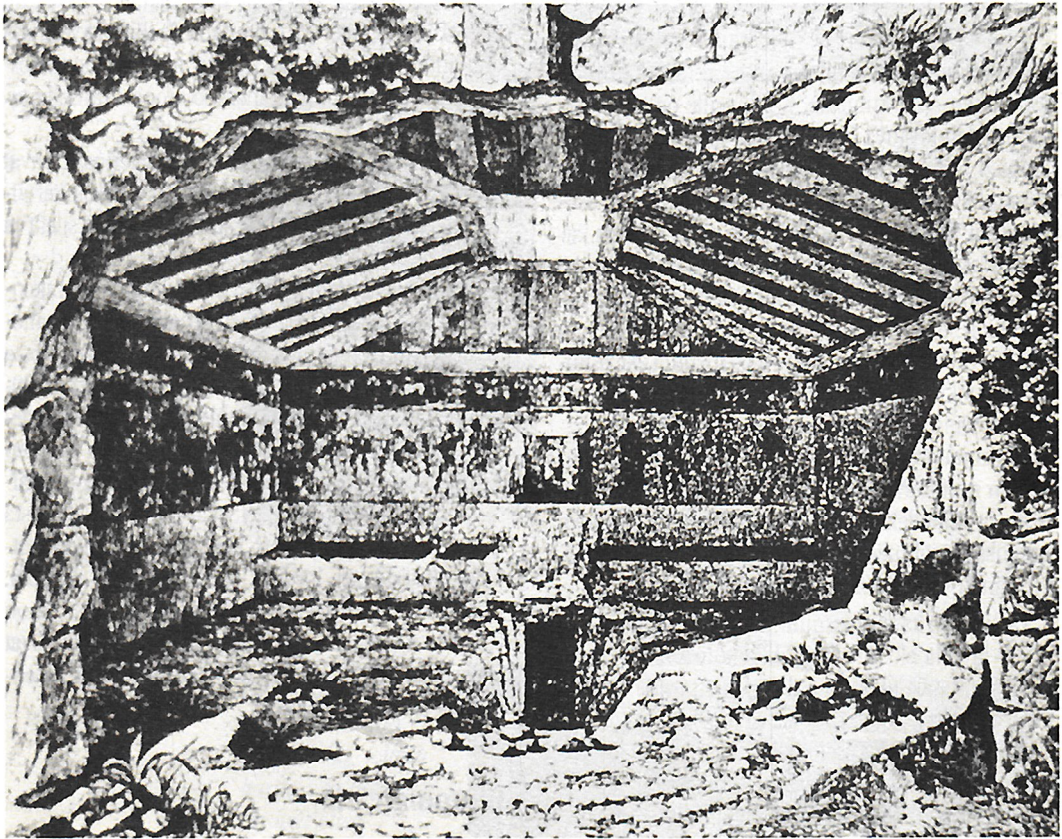
Kaupungeista

Vein kaupunki sijaitsee kukkulalla vain päivämatkan päässä Roomasta. Kaupunki olikin ensimmäinen

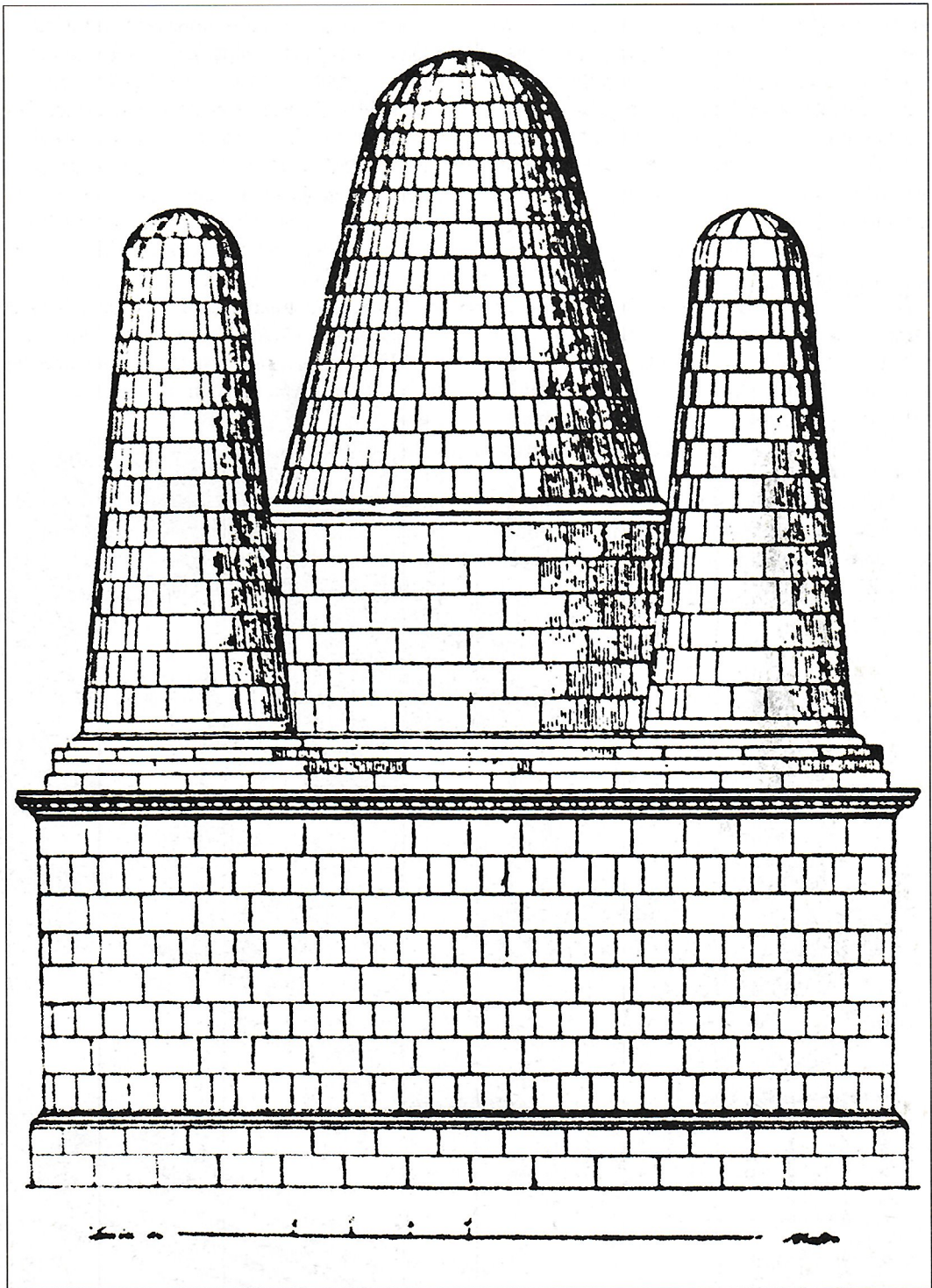
Rooman vallan alle jäänyt suuri etruskikaupunki. Kaupungissa, joka on tunnettu taidokkaasta terrakottan käsittelystä, on säilynyt Portonaccion *kolmicellaisen* temppelin perustukset. Temppelin katolla sijainnutta terrakottaista Apollon veistosta säilytetään nykyisin Villa Giuliassa Roomassa. Kaupunkia ympäröivät tyypillisesti nekropolit. Tunnetuimmat haudat *Tomba delle Anatre* 600-luvun geometrisine-, ja *Tomba Campana* 500-luvun itämaisinen maalauksineen sijaitsivat juuri Veissä. Täällä on säilynyt myös kastelujärjestelmiä. *Ponte Sodon cuniculus* kaupungin pohjoispuolella on rakennettu 400-luvulla ekr. Alueella on myös tunnelitieverkosto.

Rannikon läheisyydessä sijaitseva Cerveteri tunnettiin latinalaisittain Caerena. Lähettyvillä sijaitsee hyvin säilynyt Banditaccian nekropoli, josta löytyy hautoja aina villanova-ajalta roomalaisajalle asti. Hautaamiskulttuurin muutos tumulushaudoista järjestäytyneisiin hautakatuihin on hyvin nähtävissä. Haudoista on löydetty myös poikkeuksellisen paljon esineistöä, kuten metalli- ja keramiikkakäsitöitä, koruja ja tuontiruukkuja. Suurikokoisen kaupungin rajat ovat edelleen nähtävissä.

Muita Etelä-Etrurian merkittäviä kaupunkeja olivat Tarquinia ja Vulci. Molempia ympäröivät laajat hauta-alueet maalauksineen. Fiorajoen ylittävän roo-

Kallion sisään hakattu bautabuone. Keksintöjen kirja, WSOY 1938.

Keilabauta Vulcista. Keksintöjen kirja, WSOY 1938.

malaissillan *Ponte della Badian* perustukset Vulcissa ovat etruskien ajalta. Vieläpä Roomaa voidaan pitää etruskikaupunkina ainakin kaupunkikehityksensä osalta. Rooma perustettiin etruskien kaupunginperustamisrituaalin mukaisesti auguurien avustuksella, ja valtion ensimmäiset kuninkaatsivat myös etruskeja. *Cloaca maxima* -viemärikin on alunperin heidän rakentamansa.

Kuolleiden kaupungit

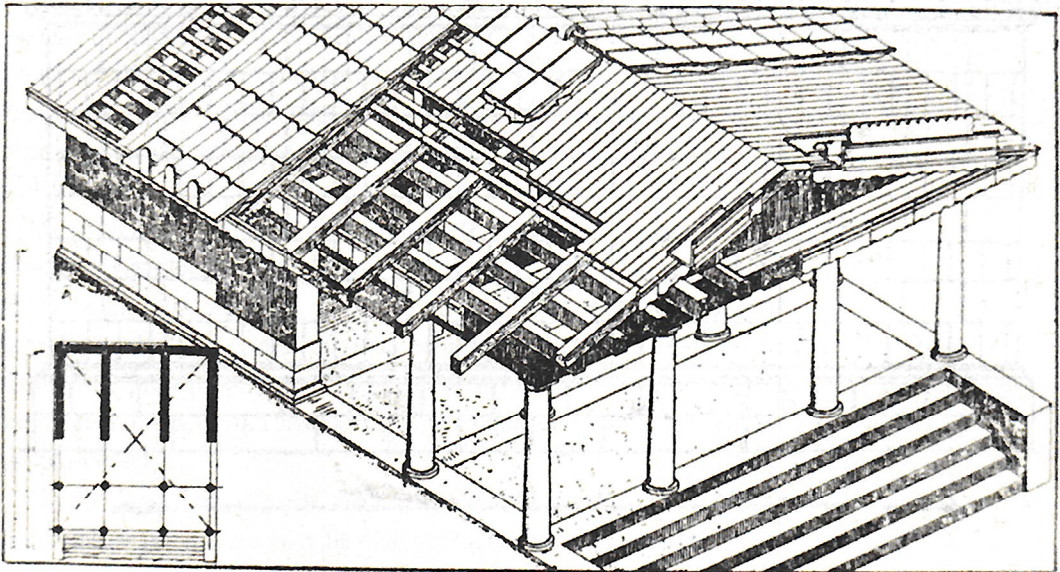
Etrurian hautaamiskulttuuri jakaantui kahtia. Pohjoisessa oli vallalla uurnahautaus, etelässä maahautaus. Etelässä kehittyi jo varhain *pozso-* (kaivo), *fossa-* (kuoppa), *tumulus-* (kumpu) ja kammiotyyppit. Etruskien uusi lähtökohta oli hautahuoneiden kuolemanjälkeinen elämä.

Muutokset maanpäällisessä kulttuurissa heijastuivat myös maan alle. Haudoista on luettavissa varhaisen kreikkalaisvaikutuksen lisäksi kaupan tuoma vauraus ja myöhempi roomalaisuhka. Maanpäälli-

nen ahdistus kansan kukistumisen kynnyksellä näkyi kuolemanpelkona hautamaalauksissa. Myös malaria synkensi mielialaa. Aiemmin maalukset pursusivat elämäniloa. Myös naisten asemasta etruskikulttuurissa on kyetty tekemään johtopäätöksiä. Vaikutusvaltaisella naisella saattoi olla oma hauta toisin kuin yleensä saman aikaisissa välimeren kulttuureissa.

Etruskien haudan oli imitoitava yksityiskohtiaan myöten todellista asumusta kuolemanjälkeisen elämän mahdollistamiseksi. Hautauurnat olivat usein talojen muotoisia pienoistaideteoksia. Tuffiin hakatut maahaudat ovat puolestaan sisäarkkitehtuurin muistomerkkejä. Organiset materiaalit ovat kuitenkin yleensä täysin hävinneet kiven happamuudesta johtuen.

Samaa hautausaluetta voitiin käyttää pitkään. Banditaccian nekropoli oli jatkuvassa käytössä 600-luvun alusta ensimmäiselle vuosisadalle ekr. Alueelle on voitu tehdä jopa 400 000 hautausta. Aluksi haudat olivat sattumanvaraisesti kallioon koverrettuja. Hautojen järjestys kehittyi kuitenkin ajan kuluessa. Tiuk-

Etruskilaisen temppelin rakenteet. Keksintöjen kirja, WSOY 1938.

kaa ideaalikaupunkien suorakulmaisuuutta ei kuitenkaan kuolleiden kaupungeissa esiinny.

Ensimmäiset haudat olivat tumulushautoja. Pyöreäpohjaisessa kumpuhautarakennelmassa oli joko kallioon hakattu tai kivistä rakennettu sokkeli. Huonepohjat olivat aluksi pitkulaisen ovaalin muotoisia. Näistä siirryttiin vähitellen suurempiin loivalla porraskäytävällä varustettuihin maanalaisen atriumpihan järjestämiin huonetiloihin.

Normaalisti tumulushaudan halkaisija oli 10–15 m. Suurimmat ovat kuitenkin jopa 50-metrisiä. Suurtumulusten alla on usein hautoja eri aikakausilta. Tumulushaudoista siirryttiin geometriakokeilujen kautta suorakulmisiin hautoihin 500- ja 400-lukujen taitteessa. Tonttijako ja katumuurijärjestely hei-

jastelevat samanaikaista tilajärjestelyn muutosta elävien Cerveterissä.

Etruskien vaikutus Rooman kehityksessä ei ollut vähäinen. Vaikka Rooma säilyi perusluonteeltaan latinlaisena, se peri etruskeilta suuren osan käyttämästään teknologiasta. Rakentamisen, maanmittauksen ja metallien käsittelyn perinteet siirtyivät etruskeilta ja etruskien kautta kreikkalaisilta. Myös erilaisia instituutioita, kuten ammattikillat periytyi heiltä. Temppeleinrakentamisessa ja kaupunginperustamiseen liittyvissä rituaaleissa vaikutus näkyy selvästi. Lintujen lennosta ennustaminen, monet symboliesineet ja kirjaimisto siirtyivät edelleen roomalaisen kulttuurin kautta monen eurooppalaisen maan tapoihin.

Etruskilaisia saviastioita, Louvren museossa Pariisissa vuosisadan vaihteen tienoilla. Maailmanhistoria, WSOY 1914.